

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ВИСОТЕНКО ЮЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 343.985:343.71:343.341

**РОЗСЛІДУВАННЯ КРАДІЖОК,
УЧИНЕНИХ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Мировська Анна Всеволодівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент

Шевчишен Артем Вікторович,

Головне слідче управління Національної поліції України,
начальник відділу управління розслідування корупційних злочинів

кандидат юридичних наук, доцент

Фінагєєв Валерій Олександрович,

Київський апеляційний суд,
суддя

Захист відбудеться 18 березня 2021 року о 15⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 18 лютого 2021 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Утвердження України як правової та демократичної держави європейського зразка передбачає ефективний механізм реагування на сучасні виклики й загрози, забезпечення належного правопорядку. Однією з головних умов захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства й держави є підвищення результативності протидії злочинності, зокрема криміналістичними методами та засобами.

Поміж небезпечних кваліфікованих ознак сучасної злочинності визначальними є корислива мотивація та груповий характер. Такі діяння посягають на одне з фундаментальних конституційних благ – право власності.

Упродовж останніх років кількість виявлених злочинних груп і вчинених ними злочинів, зокрема проти власності, не дає підстав оптимістично оцінювати перспективи поліпшення криміногенної ситуації загалом.

Згідно з даними Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора, протягом 2017 року зареєстровано 523,9 тис. кримінальних правопорушень, з яких 334,4 тис. (63,8 %) – злочини проти власності, з них 261,1 тис. (49,8 %) – за фактами крадіжок чужого майна, 5,7 тис. крадіжок, учинених групою осіб; 2018 року – 487,1 тис. кримінальних правопорушень, з яких 303,1 тис. (62,2 %) – злочини проти власності, з них 238,4 тис. (49 %) – за фактами крадіжок чужого майна, 4,9 тис. крадіжок, учинених групою осіб; 2019 року – 444,1 тис. кримінальних правопорушень, з яких 256,5 тис. (57,8 %) – злочини проти власності, з них 197,4 тис. (44,5 %) – за фактами крадіжок чужого майна, 3,1 тис. крадіжок, учинених групою осіб. 2020 року на території України зареєстровано 360,6 тис. кримінальних правопорушень, з яких 189,1 тис. (52,5 %) – злочини проти власності, 138,5 тис. (38,3 %) – за фактами крадіжок чужого майна, 2,8 тис. крадіжок, учинених групою осіб¹.

Такі статистичні дані засвідчують недостатню ефективність засобів і методів, які використовують у протидії аналізованій категорії протиправних діянь. Успішне розслідування кримінальних проваджень за фактами крадіжок, учинених злочинними групами, обумовлене своєчасністю, законністю та обґрунтованістю рішення про початок кримінального провадження, повнотою і точністю виявлених та зафіксованих слідів злочину, наявністю інформації про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, належним ужиттям заходів, спрямованих на розшук викраденого майна, а також наявністю в слідчих необхідних знань і практичного досвіду щодо розслідування аналізованої категорії кримінальних правопорушень.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці фахівців у галузі криміналістики, кримінології, психології, кримінального права та процесу: Ю. П. Аленіна, В. Д. Басая, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Т. В. Варфоломєєвої, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. А. Журавля, А. В. Іщенка, О. А. Кириченка, Н. І. Клименко, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової,

¹ Єдиний звіт про кримінальні правопорушення. Форма № 1 (місячна) : наказ Генеральної прокуратури України від 23 жовт. 2012 р. № 100. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stat_n_st?dir_id=113653&libid=100820&c=edit&c=fo.

М. В. Костицького, В. С. Кузьмічова, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, В. Т. Маляренка, Г. А. Матусовського, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, Д. О. Савицького, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, Д. Б. Сергєєвої, О. П. Снігерьова, О. В. Таран, О. Ю. Татарова, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, М. І. Хавронюка, В. Г. Хахановського, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, І. Я. Фрідмана, В. Ю. Шепітька, М. Є. Шумила та ін.

Водночас проблемні питання розслідування злочинів проти власності, зокрема крадіжок, у різні роки вивчали: І. Ф. Ясенєв і В. К. Чаюк, які дослідили взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики крадіжок і використанням їх у розслідуванні; В. Д. Берназ розробив методику розслідування крадіжок вантажів на морському транспорті; І. В. Пиріг і В. В. Самсонова запропонували методику розслідування крадіжок, учинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів; І. В. Сорока досліджувала питання розслідування крадіжок майна громадян, учинених неповнолітніми; П. О. Кудлай аналізував аспекти криміналістичної характеристики й особливості розслідування крадіжок вантажів, учинених неповнолітніми, з рухомого складу залізничного транспорту; В. Ю. Дрозд досліджував розслідування крадіжок з автотранспортних засобів; Ю. Є. Коваль упроваджував методику розслідування крадіжок особистого майна пасажирів, учинених на залізничному транспорті України; В. С. Бондар вивчав проблеми теорії та практики використання спеціальних криміналістичних знань у розслідуванні крадіжок із проникненням у житло.

Аналіз наявного наукового доробку дає змогу дійти висновку, що досі не здійснено окремого комплексного наукового дослідження, присвяченого вивченню проблем розслідування крадіжок, учинених злочинними групами. Це спричиняє низький рівень методичного забезпечення процесуальної діяльності слідчих підрозділів і недостатню ефективність збирання доказів стороною обвинувачення. Зазначене зумовлює вибір теми дисертаційного дослідження та визначає його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015; п. 7 Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275; Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр. (рішення Вченої ради від 26 грудня 2017 р., протокол № 28). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 29 жовтня 2015 року (протокол № 20) і зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1064, 2015 рік).

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає в розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність виконання таких *задач*:

- висвітлити теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, зміст її структурних елементів і місце в системі криміналістичної методики розслідування злочинів;
- з'ясувати криміналістично значущі ознаки потерпілого, схарактеризувати предмет злочинного посягання;
- встановити криміналістично значущі ознаки злочинної групи та злочинця-крадія, учасника злочинної групи;
- визначити типові способи крадіжок, які вчиняють злочинні групи;
- окреслити особливості слідової картини крадіжок і зміст обстановки крадіжок, учинених злочинними групами;
- систематизувати типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, і запропонувати програми (алгоритми) дій слідчого щодо виконання відповідних тактичних завдань;
- сформулювати слідчі версії та визначити особливості планування розслідування;
- розробити організаційно-тактичні засади розшуку викраденого майна;
- з'ясувати специфіку проведення огляду місця події під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;
- розглянути особливості тактики допитів потерпілих і свідків під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;
- висвітлити специфіку допиту підозрюваних під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;
- окреслити напрями використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають у сфері діяльності слідчих підрозділів, органів прокуратури та суду на стадії досудового розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Предмет дослідження – розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є діалектико-матеріалістичний метод наукового пізнання соціально-правових явищ, а також загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *історико-правовий*, який використано для дослідження поглядів учених щодо поняття криміналістичної характеристики та її структури (розділ 1); *формально-логічний* – під час з'ясування структурних елементів криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами (розділ 1); *порівняльно-правовий* – у процесі аналізу системи процесуальних і слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3); *догматичний* – для тлумачення юридичних категорій, уточнення понятійного апарату (підрозділи 1.1, 1.5, 2.1); *функціональний* – з метою виокремлення типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування злочинів (підрозділ 2.1); *системний* – під час здійснення класифікації способів учинення крадіжок злочинними групами (підрозділ 1.4), *типологічний* – для дослідження особи злочинця та особи потерпілого (підрозділи 1.2, 1.3); *аналізу й синтезу* – під час розроблення структури криміналістичної характеристики (розділ 1), формулювання висновків з питань, які

висвітлено в дисертації; *статистичний* – під час аналізу й узагальнення емпіричної бази (вивчених кримінальних проваджень, результатів анкетування) (розділи 1–3); *соціологічні* – для підтвердження наукових висновків результатами анкетування та інтерв'ювання працівників правоохоронних органів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять систематизовані матеріали Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора за період 2017–2020 років; узагальнені результати вивчення матеріалів 350 кримінальних проваджень за фактами крадіжок, учинених злочинними групами впродовж 2015–2020 років; узагальнені результати вивчення матеріалів Єдиного реєстру судових рішень (90 вироків суду за період 2011–2018 років); зведені дані опитування слідчих Національної поліції України (350 респондентів з міста Києва, Вінницької, Запорізької, Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Кіровоградської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Хмельницької та Чернігівської областей); огляди судово-слідчої практики, офіційні звіти й довідки, а також інший практичний матеріал підрозділів Національної поліції України. Також використано особистий досвід автора, набутий за період роботи в слідчих підрозділах ГУ МВС України у м. Києві.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших в Україні монографічних досліджень теоретичних і практичних питань методики розслідування крадіжок, учинених злочинними групами. Сформульовано й обґрунтовано низку висновків і рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України, зокрема:

вперше:

- розроблено наукові засади внутрішньовидової криміналістичної методики розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, що містять практичні рекомендації стосовно організації початкового етапу розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань;

- висвітлено зміст криміналістично значущих ознак злочинної групи; розроблено типологію правопорушників, які вчиняють крадіжки в складі злочинної групи, для чого виокремлено вікові, професійні, групові, психологічні й інші криміналістично значущі ознаки;

- окреслено зміст способу крадіжки злочинною групою та запропоновано систему класифікаційних критеріїв щодо способу крадіжки, учиненої злочинною групою (залежно від можливості безперешкодного доступу до майна; залучених засобів/знарядь для реалізації способу; кількості реалізованих стадій; використовуваних прийомів; кількості учасників; дії в часі; дії в просторі; «професійних» навичок злочинця; об'єкта злочинного посягання);

- сформульовано організаційно-тактичні засади розшуку викраденого майна й надано рекомендації з організації такої діяльності, зокрема здійснено розподіл такої діяльності за чотирма напрямками з обґрунтуванням алгоритмів дій за кожним (як процес взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами й підрозділами Національної поліції України, спрямований на встановлення місцезнаходження викраденого майна, його вилучення та повернення власнику; як

тактичний прийом проведення окремих слідчих (розшукових) дій /огляд, обшук/; як тактичну операцію «Розшук викраденого майна»;

удосконалено:

- теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, та її місце в системі криміналістичної методики розслідування злочинів;

- типологію особи потерпілого в структурі криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, що сприяє виявленню джерел інформації про злочин і позначається на обранні тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій;

- уявлення про слідову картину крадіжок з визначенням категорій слідів (матеріальні, психофізіологічні, віртуальні), які впливатимуть на організацію та проведення досудового розслідування;

- рекомендації щодо застосування тактичних прийомів допиту підозрюваних під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;

- рекомендації щодо тактичних особливостей огляду місця події під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;

дістало подальший розвиток:

- рекомендації стосовно тактичних особливостей проведення допитів потерпілих і свідків під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами;

- систематизація типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, пропозиції щодо напрямів їх вирішення;

- підходи до побудови слідчих версій з огляду на слідчу ситуацію на початковому етапі розслідування та особливості планування розслідування;

- теоретичні й практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, а саме під час проведення експертиз, залучення спеціалістів для надання консультацій та допомоги в проведенні слідчих (розшукових) дій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі може бути використано у:

- *практичній діяльності* органів досудового розслідування – для безпосереднього використання розроблених рекомендацій слідчими Національної поліції України під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 21 грудня 2020 року);

- *освітньому процесі* – для підготовки лекцій, навчальних програм, тестових завдань, під час проведення різних видів занять з дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Слідчий огляд» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 1 грудня 2020 року);

- *науково-дослідній роботі* – для подальшого дослідження проблем та розроблення науково обґрунтованих положень і рекомендацій з питань розслідування крадіжок, учинених злочинними групами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10 грудня 2020 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана автором самостійно, усі сформульовані положення та висновки є результатом особистих досліджень автора. У навчальному посібнику «The basics of criminalistics» частка дисертанта становить 10 %; у науковій статті «Classification of means of forensic technique used in the investigation of property crimes» – 70 % та у наукових доповідях: «Криміналістичне забезпечення розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами», «Сучасний стан та перспективи удосконалення методики розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами» та «Особливості розслідування крадіжок, учинених злочинними групами» – по 50 %. Ідеї та розробки, що належать співавторам, у дисертації не використано.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних, всеукраїнських та міжвідомчих науково-практичних конференціях: «Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 2016 рік), «Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового розслідування» (м. Київ, 2017 рік), «Актуальні проблеми досудового розслідування» (м. Київ, 2017 рік), «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу» (м. Харків, 2017 рік), «Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 2017 рік), «Теорія і практика судової експертизи і криміналістики» (м. Київ – м. Маріуполь, 2018 рік), «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології» (м. Київ, 2018 рік), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (м. Київ, 2020 рік).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 14 наукових публікаціях, серед яких три статті – у журналах, включених МОН України до переліку фахових видань з юридичних наук, дві статті – у міжнародних наукових виданнях (Республіка Польща, Словачька Республіка), а також у восьми тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій, а також у навчальному посібнику іноземною мовою (підготовленому в співавторстві).

Структура дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (270 найменувань на 24 сторінках) і чотирьох додатків на 20 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 283 сторінки, із них основний текст – 225 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; визначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами й темами, мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; конкретизовано шляхи й форми їх упровадження та апробації, зокрема в публікаціях дисертанта, у яких відображено основні положення дослідження.

Розділ 1 «Криміналістична характеристика крадіжок, учинених злочинними групами» містить п'ять підрозділів і присвячений комплексному

теоретичному та правовому аналізу досліджень порушеної проблематики, а також висвітленню основних елементів криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами.

У підрозділі 1.1 *«Теоретичні засади формування криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами»* з'ясовано місце криміналістичної характеристики зазначеної категорії злочинів у системі криміналістичної методики й встановлено обставини, які обумовлюють потребу формування та використання методичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Необхідність використання слідчими Національної поліції України методичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, зумовлена такими чинниками: слідчим бракує практичного досвіду та навичок – 67 %; слідчий уперше розслідує такий вид злочину – 32 %; виникнення складної слідчої ситуації – 18 %; потреба економії часу – 77 %. Зокрема, про необхідність використання методичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, повідомили 77 % респондентів.

Запропоновано до складу типової моделі криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, включити такі елементи: характеристику особи потерпілого й відомості про предмет злочинного посягання; характеристику злочинної групи та осіб її учасників; відомості про повноструктурний спосіб злочину, засоби, знаряддя для його вчинення; слідову картину злочину й обстановку злочину.

У підрозділі 1.2 *«Особа потерпілого та предмет злочинного посягання»* встановлено комплекс криміналістично значущих ознак і властивостей, що характеризують особу потерпілого й дають змогу розширити їх класифікацію.

Запропоновано узагальнений портрет потерпілої особи, використання якого сприятиме виявленню джерел інформації про злочин і позначатиметься на обранні тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій.

У переважній більшості випадків потерпілою особою внаслідок крадіжки є жінка (55,0 %) віком 35–50 років (60,0 %), яка має вищу освіту (48,0 %), працює (76,0 %) і перебуває в шлюбі (57,1 %), не схильна до зловживання алкоголем та вживання наркотичних засобів (61,1 %), мешкає в місті (82,0 %), була знайома зі злочинцем і демонструвала свої матеріальні статки (36,0 %), поведінка якої сприяла вчиненню злочину щодо неї (38,0 %).

Акцентовано увагу на тому, що предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинною групою, є важливим компонентом для побудови логічних зв'язків між ним і рештою елементів криміналістичної моделі крадіжки, таких як предмет посягання – знаряддя вчинення злочину; предмет посягання – особа злочинця; предмет посягання – спосіб злочину; предмет посягання – шляхи його збуту тощо.

На підставі результатів дослідження встановлено, що типовими предметами злочинного посягання під час учинення крадіжок злочинною групою є: грошові кошти – 63,1 %; ювелірні вироби – 45,1 %; смартфони й мобільні телефони, аксесуари до них – 44,2 %; ноутбуки, планшети, інша електротехніка – 37,7 %; малогабаритна

побутова електротехніка – 23,7 %; алкогольні напої – 20,3 %; предмети інтер'єру – 16,5 %; одяг – 16 %; вироби з чорного та кольорового металу – 15,4 %.

З'ясовано, що в сучасних умовах під час вирішення питання щодо обрання предмета злочинного посягання особа злочинця враховує не лише його матеріальну вартість і можливість отримання легкої наживи шляхом його збуту, а й форму, габаритні розміри. Відсутність у предмета посягання чітких характеристик та ознак, які засвідчують його приналежність конкретній особі (грошові кошти), а також незначні розміри дають змогу злочинцям безперешкодно залишати місце події непоміченими, а подеколи розраховувати, що навіть у разі затримання довести приналежність іншій особі викрадених і вилучених у нього речей буде неможливо.

У підрозділі 1.3 *«Характеристика злочинних груп та їх учасників»* запропоновано класифікувати злочинні групи, які вчиняють крадіжки, за такими критеріями: за кількістю учасників: малі (до трьох осіб) і численні (понад чотири особи); за кримінально-правовою кваліфікацією: група осіб; група осіб, об'єднана попередньою змовою; організована група; злочинна організація; за дією в часі: об'єднані для одноразової дії та тривалої злочинної діяльності; за способом об'єднання: випадкові, об'єднані ситуативно здебільшого для вчинення одноразової дії та професійні групи, діяльність яких обумовлена підбором учасників за відповідними професійними навичками; за сферою злочинної діяльності: кишенькові крадіжки, квартирні крадіжки, крадіжки з автомобілів; автомобільні крадіжки; крадіжки на залізничному транспорті та інші; за наявністю попередньої змови: без попередньої змови, за попередньою змовою, мали чіткий розподіл ролей та функцій; за дією в просторі: групи, які діють у межах однієї адміністративної одиниці, та групи «гастролерів», які діють у межах декількох або різних адміністративних одиниць; за етнічною ознакою: групи громадян Грузії, групи осіб ромської національності, групи громадян України, змішані групи (до їх складу входять представники різних національностей).

Виокремлено загальні типові ознаки злочинної групи, яка вчиняє крадіжки, та її учасників: формується з осіб переважно чоловічої статі – 77,4 %, середній вік яких становить від 26-ти до 40 років – 50,6 %, які мешкають переважно в містах – 46,9 %, офіційно не одружені – 56,6 %, не навчаються та не працюють – 82 %, схильні до загальної антисуспільної деформації в поведінці – 56,6 %, зловживають алкоголем – 67,2 %, здебільшого раніше засуджені за вчинення кримінальних правопорушень або яких притягували до кримінальної відповідальності – 82 %; групи налічують не менше ніж три особи – 63,4 %, у 58,3 % випадках їхня діяльність передбачала чіткий попередній розподіл ролей, наявність професійних навичок – 65 %; їх утворюють для тривалої злочинної діяльності – 87 %, діяльність поширюється на декілька адміністративних одиниць (вулиць, районів, міст) – 67 %.

У підрозділі 1.4 *«Спосіб злочину та засоби і знаряддя вчинення злочину»* визначено спосіб крадіжки, учиненої злочинною групою, як систему послідовних умисних вчинків двох або більше осіб, об'єднаних єдиною метою та спрямованих на протиправне таємне вилучення чужого майна, які охоплюють стадії підготування, безпосереднього вчинення, приховування, з огляду на фактори зовнішнього середовища, можуть відтворюватися в ньому.

Запропоновано класифікувати способи вчинення крадіжки злочинними групами за такими критеріями: залежно від можливості безперешкодного доступу до майна: з проникненням у будь-яке приміщення та без проникнення в приміщення (шляхом вільного доступу); залежно від залучених засобів/знарядь для реалізації способу: із застосуванням заздалегідь підготовлених засобів і знарядь; без застосування додаткових засобів і знарядь; із застосуванням наявних у відповідній ситуації засобів і знарядь; залежно від кількості реалізованих стадій: повноструктурний спосіб (підготовка, учинення, приховування); одностадійний; двостадійний; залежно від використовуваних прийомів: з попередньою підготовкою; без попередньої підготовки; залежно від кількості учасників: учинені одноосібно, групою осіб, злочинною групою осіб, організованою злочинною групою осіб; залежно від дії в часі: прості способи й складні; залежно від дії в просторі: способи, реалізація яких можлива на конкретно визначеному об'єкті, і способи, реалізація яких спрямована на групу об'єктів зі схожими ознаками; залежно від «професійних» навичок злочинця: «ширмачі», «гастролери», «форточники», «квартирники», «медвежатники», «домушники», «барсеточники»; залежно від об'єкта злочинного посягання: способи вчинення квартирних, «кишенькових» крадіжок, способи вчинення крадіжок у громадських місцях і зі складських приміщень та сховищ тощо.

На підставі здійсненого дослідження з'ясовано, що у 85,1 % випадків діяльність таких злочинних груп була обумовлена корисливою складовою, у 58,3 % – учасники злочинних груп чітко виконували свої функції відповідно до попереднього розподілу ролей, з попередньою підготовкою до вчинення – 76,3 %, а у 23,7 % випадків – без підготовки внаслідок раптового умислу, використовуючи сприятливу ситуацію, реалізуючи свій умисел за допомогою проникнення у приміщення – 68 %, у 32 % випадків – без проникнення. Крадіжки вчиняли з проникненням у будь-яке приміщення через відчинені двері, балкони, вікна в 14,6 % випадків, шляхом злому вікон – 27,7 %, шляхом злому входних дверей – 47,1 %, шляхом вільного доступу – 10,6 %, використовуючи для досягнення злочинної мети заздалегідь підготовлені засоби й знаряддя – у 28,3 %, наявні у відповідній ситуації підручні засоби – 58,9 %, діяли без застосування засобів і знарядь – 12,8 %, уживали заходів, спрямованих на приховування злочину, – 48 %, а в 52 % випадків ігнорували цю стадію.

У підрозділі 1.5 «Слідова картина та обстановка злочину» на підставі сучасної класифікації слідів виокремлено три категорії: 1) матеріальні сліди; 2) психофізіологічні сліди (нематеріальні, ідеальні); 3) віртуальні сліди.

Найтиповішими матеріальними слідами, які виявляють на місцях крадіжки, є: сліди пальців і долонь людини – 82,6 %, сліди взуття – 38,6 %, сліди інструментів, знарядь та підручних засобів – 24,9 %, різноманітні сліди біологічного походження – 22,6 %, залишені злочинцем об'єкти (предмети) – 13,4 %, мікросліди – 13,1 %, сліди рукавичок – 11,1 %; запахові сліди людини – 3,4 %, сліди зубів – 0,3 %.

Закономірності певних явищ і процесів, які відбуваються внаслідок учиненого злочинного діяння, можливо виявити й оцінити на підставі вивчення обстановки місця події, змін у матеріальному середовищі, які об'єктивно відобразилися на об'єктах зовнішнього світу, а слідова картина дає змогу отримати інформацію про

обстановку, спосіб і механізм здійснення злочину, а також особу злочинця, використані ним засоби та знаряддя.

Результати дослідження надали можливість встановити, що в більшості випадків крадіжки вчиняють у приватних приміщеннях – 77,1 %, у громадських місцях – 22,9 %, що обумовлено таємним характером дій злочинців. За адміністративно-територіальним поділом місцем злочину найчастіше є міста – 50,3 %; селища міського типу – 32,9 %, сільська місцевість – 16,8 %.

Проаналізовано місце й умови вчинення крадіжок у складі злочинної групи та з'ясовано, що на обрання місця вчинення крадіжки впливає не тільки матеріальна цінність майна, а й характер його захисту. Шляхом вільного доступу до майна вчинено 10,6 % крадіжок, а із застосуванням системи прийомів і методів, які забезпечують доступ до майна, – 89,4 %.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що часом учинення крадіжок злочинними групами є будні дні – 64,6 %, вихідні – 35,4 %; із 6-ї до 12 год – 56,3 %, з 12-ї до 18 год – 26,5 %; з 18-ї до 22 год – 11,5 %; з 22-ї до 6 год – 5,7 %.

Розділ 2 «Особливості початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами» містить три підрозділи, що присвячені вирішенню типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування, побудові слідчих версій та аналізу особливостей планування розслідування, а також заходам, пов'язаним з організацією розшуку викраденого майна.

У підрозділі 2.1 *«Типові слідчі ситуації та основні напрями початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами»* проаналізовано та схарактеризовано слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування крадіжок, учинених злочинною групою, запропоновано порядок планування слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій для їх перевірки.

Виокремлено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, в умовах очевидності: 1) на місці вчинення злочину затримано хоча б одного зі злочинців – 30,3 %; 2) встановлено всіх учасників злочинної групи, але на місці події цих осіб не затримано, їх місцеперебування невідоме – 6 %, а також типові ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, в умовах неочевидності: 1) наявна інформація про вчинення злочину групою осіб, але особи злочинців та їх місцеперебування не встановлено – 52 %; 2) немає достовірної інформації про наявність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 185 КК України, – 11,7%.

Обґрунтовано алгоритм дій слідчого в межах запропонованих типових слідчих ситуацій щодо проведення процесуальних дій, спрямованих на з'ясування типових обставин, які підлягають встановленню, а саме: факту таємного викрадення майна; місця, часу й умов учинення крадіжки; предмета крадіжки, його вартості, особливих ознак; способу вчинення крадіжки; технічних засобів, які були застосовані для таємного викрадення та приховання; тривалості перебування та конкретних дій злочинця на місці крадіжки; суб'єктів крадіжки (хто її вчинив), мотивів його поведінки; наявності злочинної групи та ролі кожного з її членів; способу, часу й

місця збуту вкраденого; обставин, що сприяють учиненню крадіжки; обставин, що впливають на ступінь і характер вини.

У підрозділі 2.2 *«Слідчі версії та особливості планування розслідування»* аргументовано, що важливе значення для побудови криміналістичних версій має вихідна інформація, встановлена на початковому етапі. Кожній типовій слідчій ситуації відповідають типові криміналістичні версії, які перевіряють під час проведення типових слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, оперативно-розшукових заходів.

Запропоновано типовими слідчими версіями під час розслідування крадіжки, учиненої злочинною групою, вважати такі версії: учинено корисливий злочин або корисливого злочину не було (наявне інсценування або замах на злочин); який саме корисливий злочин учинено (за кримінально-правовою оцінкою розслідуваної події); крадіжка вчинена одноособово або злочинною групою.

На підставі вивчення кримінальних проваджень з'ясовано, що окремим напрямом криміналістичних версій є припущення щодо особи, яка вчинила кримінальне правопорушення: 1) про зв'язок злочинця з потерпілим або його оточенням, обізнаним про наявність майна, яке було викрадене: злочинець знайомий з потерпілим у межах службової діяльності або навчання – 30 %; злочинець перебував з потерпілим у родинних стосунках – 8 %; потерпілий демонстрував злочинцю свої матеріальні статки – 36 %; злочинець знайомий з потерпілим на підґрунті спільного вживання алкоголю – 2 %; злочинець і потерпілий не знайомі – 24 %; 2) про наявність у крадіїв попереднього злочинного досвіду: злочинного досвіду немає – 18 %; притягували до відповідальності за аналогічні злочини – 82 %; не притягувалися до кримінальної відповідальності, але вчиняли аналогічні злочини – 0 %; 3) про мотив і мету вчинення злочину: з корисливих мотивів – 85,1 %; з мотивів помсти, ревнощів – 14,9 %; 4) про наявність співучасників: крадіжка вчинена двома співучасниками – 33,1 %; крадіжка вчинена групою осіб (три особи) – 63,4 %; крадіжка вчинена групою осіб за попередньою змовою, з розподілом ролей – 3,5 % / 41,7 %.

Обґрунтовано, що планування розслідування крадіжок, учинених злочинною групою, надає можливість слідчому зосередити увагу на найважливіших ознаках, притаманних конкретним подіям, своєчасно визначити порядок дій з метою досягнення мети розслідування, виокремити важливі елементи, оптимально розподілити час між головними й другорядними компонентами діяльності.

У підрозділі 2.3 *«Організація і тактика розшуку викраденого майна»* з'ясовано, що в переважній більшості випадків навіть після встановлення та затримання злочинців предмети злочинного посягання, які було викрадено, не повертають потерпілому.

На підставі вивчення кримінальних проваджень визначено, що на початковому етапі розслідування місцезнаходження викраденого майна було встановлено та вилучено його в повному обсязі у 8,9 % випадків; місцезнаходження викраденого майна встановлено й вилучено його частково – 21,4 %; місцезнаходження викраденого майна не встановлено – 69,7 %.

Згідно з результатами опитування слідчих Національної поліції України, під час розслідування потерпілі насамперед зацікавлені в результаті, який передбачає

лише можливість повернення викраденого майна, – 43 %; повернення майна та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності – 22 %; покарання правопорушника – 7 %.

Найтиповішими тактичними заходами, спрямованими на розшук викраденого майна, визначено проведення слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів у місцях вірогідної реалізації та приховання викраденого й обшуків за місцем проживання, роботи підозрюваних із застосуванням тактичних прийомів «словесної розвідки», спостереження за поведінкою обшукуваної особи, використання рефлексії.

Розділ 3 «Проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами» містить чотири підрозділи та присвячений дослідженню питань щодо організації і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій (огляд місця події, допит) й особливостей використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, зокрема, проведення судових експертиз, залучення спеціалістів для надання консультацій та допомоги під час проведення слідчих (розшукових) дій.

У підрозділі 3.1 «Огляд місця події» доведено, що огляд місця події має вирішальне значення для розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, оскільки дає змогу отримати матеріальні сліди-докази, побудувати й перевірити слідчі версії, що надає можливість визначити осіб, які вчинили крадіжку, і проводити заходи, спрямовані на встановлення місцезнаходження викраденого майна.

З'ясовано, що специфіка крадіжок полягає в їх учиненні переважно в умовах неочевидності, оскільки злочин має прихований характер і в більшості випадків обумовлений відсутністю психофізіологічних слідів, тобто ефективність слідчого огляду визначає успіх кримінального провадження загалом.

Встановлено, що якість проведення огляду місця крадіжки визначає можливості отримання орієнтуючої або доказової інформації, обумовлює головні його завдання: виявлення ознак, які вказують на вчинення саме крадіжки; встановлення ознак, які свідчать, що крадіжка вчинена групою осіб; встановлення можливих свідків; з'ясування способу крадіжки; виявлення причин та умов, які сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення; встановлення додаткових можливостей виявлення доказової інформації.

Визначальним фактором, який позначається на якості проведення огляду, є його тривалість. Відомо, що в жодному процесуальному документі немає норми, яка визначала б мінімальний або максимальний час перебування представників слідчої групи на місці події. Вирішальним аспектом у цьому випадку є вольове рішення слідчого, що ґрунтується на оцінюванні навколишньої обстановки й відповідно масиву виявлених матеріальних слідів, які потребують процесуальної фіксації.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що огляд місця події в більшості випадків (56,2 %) проводять упродовж години. Понад годину слідчо-оперативна група на місці крадіжки працювала в 34,6 % випадків. У 7,2 % випадків діяльність слідчого на місці крадіжки з виявлення та документування кримінального правопорушення обмежувалася лише 30 хв, у 2 % протоколів огляду місця події час перебування на місці події взагалі не було зазначено.

Сформульовано рекомендації щодо заходів, спрямованих на покращення результатів, отриманих під час огляду місця крадіжки: необхідно зосереджувати увагу на правильному визначенні меж місця крадіжки, з огляду на шляхи підходу та відходу злочинців з місця події (проведення формального огляду лише приміщення, у якому знаходилося майно, може призвести до втрати цінної доказової інформації); ретельно вживати заходів, спрямованих на охорону місця події загалом і матеріальних об'єктів, які з'явилися внаслідок злочину (огорожувальна стрічка, недопущення сторонніх осіб, гумові захисні рукавички); обов'язково залучати до проведення огляду місця крадіжки спеціаліста-криміналіста для запобігання втраті слідової інформації внаслідок непрофесійних дій; залучати до проведення огляду місця події в кримінальних провадженнях зазначеної категорії слідчих, які мають стаж роботи понад два роки; підвищувати кваліфікацію слідчих в аспекті практичної роботи із засобами криміналістичної техніки й формування в них відповідних навичок; обов'язково перевіряти готовність і справність технічних засобів перед початком огляду; у повному обсязі вживати заходів на місцях крадіжок з метою виявлення та вилучення матеріальних слідів; акцентувати на правильному упакуванні вилучених слідів; обов'язково ідентифікувати залучених до проведення огляду понять на підставі визначеного кола документів.

У підрозділі 3.2 «Допит потерпілих і свідків» аргументовано, що допит є не тільки найпоширенішою слідчою (розшуковою) дією, а й водночас доволі складною, оскільки процес передавання та сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, який охоплює обмін інформацією між учасниками слідчої (розшукової) дії, а також їх вплив один на одного потребують ретельної організаційної і тактичної підготовки.

За результатами анкетування слідчих встановлено, що допити потерпілих унаслідок крадіжок визначають як основне джерело надходження інформації для забезпечення подальшої організації розслідування 72 % опитаних, а допит потерпілої особи вважають найефективнішою слідчою (розшуковою) дією на початковому етапі у 83 % випадках.

Окреслено типові слідчі ситуації під час допиту потерпілого, визначення та врахування яких суттєво позначатиметься на результатах допиту: потерпілий надає показання, які цілком відповідають отриманим під час розслідування доказам; потерпілий надає показання, якими обмовляє підозрюваних, приписуючи їм дії, яких вони не вчиняли; потерпілий надає показання, у яких через неправильне сприйняття обставин приписує підозрюваному частину дій, яких той не вчиняв; потерпілий надає показання на користь підозрюваних, узагалі заперечуючи вчинення злочину.

Шляхом вивчення кримінальних проваджень встановлено, що під час допиту потерпілих у переважній більшості випадків вони надавали правдиві показання стосовно відомих їм обставин учинення злочину – 76,2 %, у 14,9 % – виявлено факти неумисної дачі неправдивих показань, у 8,9 % випадків відомості, які потерпілі повідомляли під час допиту, узагалі не відповідали реальному перебігу подій.

Визначено типові слідчі ситуації допиту свідків: свідок надає показання, які цілком відповідають отриманим під час розслідування доказам, – 30,8 %; свідок неумисно надає неправдиві показання – 34,6 %; свідок надає неправдиві показання,

якими обмовляє підозрюваних або потерпілих, – 21,7 %; свідок відмовляється надавати показання – 12,9 %.

Запропоновано найефективніші тактичні прийоми для подолання таких ситуацій: прийоми актуалізації відображеного свідком; прийоми, що сприяють відтворенню (словесному) відомої свідкові події; прийоми, спрямовані на викриття неправди і встановлення мотивів умовчання в показаннях свідка; прийоми, спрямовані на встановлення помилок у показаннях та їх усунення.

У підрозділі 3.3 «Допит підозрюваних» визначено, що допит підозрюваного – це різновид слідчої (розшукової) дії, зміст якої полягає в отриманні слідчим у процесі регламентованого кримінальним процесуальним законодавством інтелектуально-психологічного спілкування з особою, якій повідомлено про підозру, інформації про відомі їй обставини кримінального правопорушення, що мають доказове значення.

Згідно з результатами вивчення кримінальних проваджень, правдиві показання під час допиту надавали 44,3 % підозрюваних; завідомо неправдиві – 34,3 %; 14,3 % – взагалі відмовилися надавати показання під час допиту, 7,1 % неумисно й помилково надавали неправдиві свідчення.

Зауважено, що під час допиту підозрюваної особи може виникнути конфліктна або безконфліктна ситуація.

Запропоновано під час проведення допиту підозрюваних, учасників злочинної групи використовувати такі тактичні прийоми, які дають змогу отримати позитивні результати й доцільність яких засвідчили респонденти: тактичний прийом «створення враження в допитуваного про повну обізнаність слідчого щодо діяльності злочинної групи» – 82 %; тактичний прийом «роз'яснення обставин, які пом'якшують покарання» – 92 %; тактичний прийом «пред'явлення доказів під час допиту» – 22 %; тактичний прийом «одночасний/паралельний/ допит» – 56 %; тактичний прийом «розпалювання конфлікту» – 85 %; тактичний прийом «допущення легенди» – 28 %; тактичний прийом «роздроблення сил і засобів сторони протидії» – 64 %.

У підрозділі 3.4 «Особливості використання спеціальних знань» визначено, що спеціальні знання, які використовують для розслідування кримінальних проваджень за фактами крадіжок, учинених злочинною групою, становлять сукупність незагальновідомих і незагальнодоступних теоретичних та прикладних знань у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, які є науково обґрунтованими, апробованими, впровадженими в практичну діяльність, а також не становлять професійних знань суб'єкта доказування, їх використовують під час здійснення кримінального провадження за фактами крадіжок, учинених групою осіб, у межах, передбачених кримінальним процесуальним законом, з метою отримання доказової інформації або орієнтуючих відомостей.

Основними формами використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень за фактами вчинення крадіжок злочинною групою є: безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі; консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; призначення судових експертиз; призначення ревізій.

За результатами вивчення кримінальних проваджень встановлено, що під час огляду місця крадіжки спеціалістів-криміналістів залучали у 56 % випадків, кінологів – 12,3 %, спеціалістів інших галузей – 4,3 %. Водночас у 27,4 % випадків до проведення огляду місця події спеціалістів не залучали взагалі.

Виявлено негативні тенденції під час використання спеціальних знань, серед яких: брак у спеціалістів-криміналістів достатнього досвіду та практичних навичок роботи з окремими видами матеріальних об'єктів; брак техніко-криміналістичних засобів для роботи з окремими видами матеріальних об'єктів; некоректне застосування техніко-криміналістичних засобів; обмеження слідчим своїх функцій на місці події формальним внесенням до протоколу інформації про елементи обстановки, перекладання повної відповідальності за дослідження місця події на спеціаліста; неузгодженість дій під час огляду між слідчим і спеціалістом, відсутністю скерування до обраного спільного методу огляду; несвоєчасне залучення спеціаліста на місце події, що призводить до втрати доказової інформації.

Слідова картина крадіжки передбачає різноманітність утворення матеріальної слідової інформації, що своєю чергою обумовлює застосування під час розслідування найпоширенішої форми спеціальних знань – призначення судових експертиз.

Результати вивчення кримінальних проваджень засвідчили, що рішення про призначення експертиз під час розслідування крадіжок приймали слідчі в переважній більшості випадків не цілком оперативно: у 45 % вивчених проваджень постанови про призначення експертиз винесено через 15 днів із дня внесення відомостей до ЄРДР; 36 % – через місяць; 15 % – рішення про призначення експертиз не прийнято взагалі; лише 4 % – упродовж одного–трьох днів з моменту внесення інформації в базу.

Розглянуто організаційні особливості призначення найтипівіших судових експертиз: трасологічної, дактилоскопічної, генотипоскопічної, товарознавчої, одорологічної, мистецтвознавчої.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні особливостей розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, обґрунтуванні висновків, пропозицій та рекомендацій, що відповідають вимогам наукової новизни й мають теоретичну і практичну значущість. До основних результатів, одержаних на підставі аналізу законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. Основними елементами криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинною групою, є: характеристика особи потерпілого та відомості про предмет злочинного посягання; характеристика злочинної групи й осіб її учасників; відомості про повноструктурний спосіб злочину, засоби та знаряддя вчинення злочину; слідова картина злочину й обстановка злочину. Між елементами криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинною групою, наявні кореляційні зв'язки, використання яких забезпечує можливість повного й точного

відображення об'єктивної інформації, яка стосується події злочину, є важливою для правильної кваліфікації, встановлення механізму та всіх учасників злочину, а також проведення розслідування загалом.

2. Узагальнений портрет потерпілої особи від учинення крадіжок злочинною групою містить такі характеристики: це переважно жінка (55,0 %) віком 35–50 років (60,0 %), яка має вищу освіту (48,0 %), працює (76,0 %) і перебуває в шлюбі (57,1 %), не схильна до зловживання алкоголем та вживання наркотичних засобів (61,1 %), мешкає в місті (82,0 %), була знайома зі злочинцем і демонструвала свої матеріальні статки (36,0 %), поведінка якої сприяла вчиненню злочину щодо неї (38,0 %).

Здебільшого предметом злочинного посягання крадіжок, учинених злочинними групами, є: грошові кошти – 63,1 %; ювелірні вироби – 45,1 %; смартфони й мобільні телефони, аксесуари до них – 44,2 %; ноутбуки, планшети, інша електротехніка – 37,7 %; малогабаритна побутова електротехніка – 23,7 %; алкогольні напої – 20,3 %; предмети інтер'єру – 16,5 %; одяг – 16 %; вироби з чорного та кольорового металу – 15,4 %.

3. Узагальнений портрет злочинної групи та її учасників, які вчиняють крадіжки, передбачає, що: такі групи формуються переважно з осіб чоловічої статі – 77,4 %, середній вік яких становить від 26-ти до 40 років – 50,6 %, які мешкають переважно в містах – 46,9 %, офіційно не одружені – 56,6 %, не навчаються та не працюють – 82 %, схильні до загальної антисуспільної деформації в поведінці – 56,6 %, зловживають алкоголем – 67,2 %, здебільшого раніше засуджені за вчинення кримінальних правопорушень або яких притягували до кримінальної відповідальності – 82 %; групи налічують не менше ніж три особи – 63,4 %, у 58,3 % випадках їхня діяльність передбачала чіткий попередній розподіл ролей, наявність професійних навичок – 65 %; їх утворюють для тривалої злочинної діяльності – 87 %, діяльність поширюється на декілька адміністративних одиниць (вулиць, районів, міст) – 67 %.

4. Діяльність злочинних груп, які вчиняють крадіжки, та обрання ними способу злочину обумовлені здебільшого корисливою складовою (85,1 %), у 58,3 % випадків учасники злочинних груп чітко виконували свої функції відповідно до попереднього розподілу ролей; з попередньою підготовкою до вчинення (76,3 %); без підготовки внаслідок раптового умислу, використовуючи сприятливу ситуацію (23,7 %); реалізуючи свій умисел за допомогою проникнення у приміщення (68 %); без проникнення (32 %).

5. Визначено типові сліди крадіжок, учинених злочинними групами, які виявляють у приватних приміщеннях (77,1 %) та громадських місцях (22,9 %). До них належать: сліди пальців і долонь людини (82,6 %), сліди взуття (38,6 %), сліди інструментів, знарядь та підручних засобів (24,9 %), різноманітні сліди біологічного походження (22,6 %), залишені злочинцем об'єкти (предмети) (13,4 %), мікросліди (13,1 %), сліди рукавичок (11,1 %); запахові сліди людини (3,4 %), сліди зубів (0,3 %).

Типова обстановка вчинення крадіжок злочинними групами передбачає, що: з позицій адміністративно-територіального поділу крадіжки вчиняють переважно в містах (50,3 %); у будні дні (64,6 %); із 6-ї до 12 год (56,3 %); із застосуванням системи прийомів і методів, які забезпечують можливість доступу до майна (89,4 %).

6. Систематизовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами: 1) встановлено інформацію про наявний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 185 КК України, наявна інформація про вчинення злочину групою осіб, але особи злочинців та їх місцеперебування не встановлено (52 %); 2) встановлено інформацію про наявний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 185 КК України, наявна інформація про вчинення злочину групою осіб, встановлено й затримано одну особу зі складу злочинної групи, інформації щодо інших осіб, які брали участь у вчиненні злочину, немає, таких осіб не затримано, їх місцеперебування невідоме (30,3 %); 3) встановлено інформацію про наявний склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 185 КК України, осіб, які вчинили крадіжку, затримано (6 %); 4) інформації, яка достовірно вказувала б на ознаки злочину, немає (11,7 %). Сформовано типовий перелік слідчих (розшукових) дій та інших заходів, спрямованих на їх вирішення.

7. Виокремлено загальні типові версії під час розслідування крадіжок, учинених злочинною групою: 1) учинено корисливий злочин або корисливого злочину не було (здійснено інсценування або замах на злочин); 2) який саме корисливий злочин учинено (за кримінально-правовою оцінкою розслідуваної події); 3) крадіжка вчинена одноособово або злочинною групою.

Важливим напрямом побудови версій на підставі оцінювання ситуації та аналізу отриманої інформації є формування припущення щодо особи або осіб, що вчинили кримінальне правопорушення: 1) про зв'язок злочинця з потерпілим; 2) про наявність у крадіїв попереднього злочинного досвіду; 3) про мотив і мету вчинення злочину; 4) про наявність співучасників.

8. Розроблено організаційно-тактичні засади розшуку викраденого майна та запропоновано таку діяльність розглядати в кількох аспектах залежно від слідчої ситуації, яка утворилася на початковому етапі розслідування: 1) як процес взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами й підрозділами Національної поліції України, спрямований на встановлення місцезнаходження викраденого майна, його вилучення та повернення власнику; 2) як тактичний прийом окремих слідчих (розшукових) дій /огляд, обшук/; 3) як тактичну операцію «Розшук викраденого майна»; 4) як оперативно-розшуковий захід.

9. Тактичні особливості огляду місця події під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, обумовлені змістом його завдань, серед яких: 1) виявлення та фіксація матеріальних слідів, що вказують на вчинення крадіжки злочинною групою і дають змогу побудувати слідчі версії; 2) виявлення та фіксація матеріальних слідів, які надають можливість ідентифікувати осіб, що вчинили крадіжку; 3) встановлення способу вчинення крадіжки; 4) визначення напрямку щодо вжиття заходів, спрямованих на розшук викраденого майна; 5) виявлення причин та умов, що сприяли вчиненню крадіжки; 6) встановлення додаткових можливостей виявлення доказової інформації.

10. Визначено комплекс найдоцільніших тактичних прийомів подолання конфліктних ситуацій під час допиту потерпілих і свідків, застосування яких дасть змогу отримати об'єктивну інформацію стосовно досліджуваної події: 1) прийоми актуалізації відображеного потерпілим або свідком; 2) прийоми, що сприяють

відтворенню (словесному) відомої потерпілому або свідкові події; 3) прийоми, спрямовані на викриття неправди та встановлення мотивів умовчання в показаннях потерпілого або свідка; 4) прийоми, спрямовані на встановлення помилок у показаннях та їх усунення.

11. Виокремлено найефективніші тактичні прийоми допиту підозрюваного: «роз'яснення обставин, які пом'якшують покарання» (92 %); «розпалювання конфлікту» (85 %); «створення враження в допитуваного про повну обізнаність слідчого щодо діяльності злочинної групи» (82 %); «роздроблення сил і засобів сторони протидії» (64 %); «одночасний /паралельний/ допит» (56 %); «пред'явлення доказів під час допиту» (22 %); «допущення легенди» (28 %).

12. Формами використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами, є: 1) безпосереднє використання слідчим спеціальних знань у науці, техніці, мистецтві чи ремеслі; 2) консультаційна допомога спеціаліста без залучення його до безпосередньої участі в проведенні слідчих (розшукових) дій; 3) участь спеціаліста в слідчих (розшукових) діях; 4) призначення судових експертиз; призначення ревізій.

Типовими судовими експертизами, які призначають у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, є: товарознавча (86,6 %), дактилоскопічна (68 %), трасологічна (28 %), мистецтвознавча (4,3 %), інші види (одорологічна, генотипосокопічна тощо) (84,9 %).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Висотенко Ю. В. Формування та зміст криміналістичної характеристики крадіжок, вчинених злочинними групами. *Науковий вісник публічного та приватного права : Збірник наукових праць*. Випуск 1, част.2. К., 2016. С. 241–244.

2. Висотенко Ю. В. Загальні засади методики розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами. *Науковий вісник публічного та приватного права. Збірник наукових праць*. Випуск 6. К., 2016. Том 2, С. 149–153.

3. Yuliia Vysotenko, Anna Myrovska. Classification of means of forensic technique used in the investigation of property crimes. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2018. С. 263–266.

4. Yuliia Vysotenko. Forensic characteristics of criminal groups and persons who commit thefts as part of them. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 6-3 (volume 1). P. 127–134.

5. Висотенко Ю. В. Організація заходів щодо розшуку викраденого майна на початковому етапі розслідування крадіжок. *KELM: Knowledge, Education, Law, Management*. 2020. № 3 (31), vol. 1. P. 146–152.

6. Висотенко Ю. В., Мировська А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами. *Актуальні питання експертно-криміналістичного забезпечення правоохоронної діяльності: збірник матер. конф.* (Київ, 25 лист. 2016 р.). Київ, 2016. С. 69–71.

7. Висотенко Ю. В. Криміналістична характеристика крадіжок, вчинених злочинними групами. *Сучасний стан криміналістичного забезпечення досудового*

розслідування: збірник матеріалів конф. (Київ, 20 квіт. 2017 р.). НАВС, Київ, 2017. С. 82–84.

8. Висотенко Ю. В., Мирівська А. В. Сучасний стан та перспективи удосконалення методики розслідування крадіжок вчинених злочинними групами. *Актуальні проблеми досудового розслідування: матеріали міжвід. наук.-практ. конф.* (Київ, 5 липн. 2017 р.). Київ, 2017. С. 52–55.

9. Висотенко Ю. В., Мирівська А. В. Особливості розслідування крадіжок, учинених злочинними групами. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доповідей міжн.наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтевського* (Харків, 8 лист. 2017 р.) Харків, 2017. С. 66–68.

10. Висотенко Ю. В. Сучасні тенденції формування та використання методичних рекомендацій щодо розслідування крадіжок, вчинених злочинними групами. *Актуальні питання кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи: збірник матеріалів наук.практ. конф.* (Київ, 24 листоп. 2017 р.). НАВС, Київ, 2017. Частина 2. С. 137–140.

11. Висотенко Ю. В. Окремі аспекти характеристики особи потерпілого при розслідуванні крадіжок. *Теорія і практика судової експертизи і криміналістики: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 85-річчя д-ра юрид. наук проф. Н. І. Клименко* (Київ, 27 лют. 2018 р.). Київ – Маріуполь, 2018, С. 57–59.

12. Висотенко Ю. В. Особа злочинця як об'єкт криміналістично значущої інформації під час розслідування крадіжок. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертології : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф.* (Київ, 22 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ, 2018. С. 96–99.

13. Висотенко Ю. В. Типові слідчі ситуації при розслідуванні крадіжок. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ, 2020. С. 126–127.

14. The basics of criminalistics: educational manual / Vysotenko Yuliia et al. Kyiv: FOP Maslakov, 2018. 82 p.

АНОТАЦІЯ

Висотенко Ю. В. Розслідування крадіжок, учинених злочинними групами. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено комплексному дослідженню актуальних питань розслідування крадіжок, учинених злочинними групами. Висвітлено теоретичні передумови формування криміналістичної характеристики крадіжок, учинених злочинними групами, та її місце в системі криміналістичної методики розслідування злочинів. З'ясовано особливості початкового етапу розслідування крадіжок, учинених злочинними групами та розроблено організаційно-тактичні засади

розшуку викраденого майна. Запропоновано рекомендації щодо обрання тактичних прийомів огляду, допиту потерпілих, свідків і підозрюваних, а також використання спеціальних знань під час розслідування крадіжок, учинених злочинними групами.

Ключові слова: крадіжка, учинена злочинною групою, спосіб учинення, особа злочинця, особа потерпілого, слідова картина, слідча ситуація, огляд місця події, допит, спеціальні знання.

АННОТАЦИЯ

Высотенко Ю. В. Расследование краж, совершенных преступными группами. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2021.

Диссертация посвящена исследованию актуальных вопросов расследования краж, совершенных преступными группами. В работе определены теоретические предпосылки формирования криминалистической характеристики краж, совершенных преступными группами, и ее место в системе криминалистической методики расследования преступлений.

На основании проведенного исследования предложена структура криминалистической характеристики краж, совершенных преступными группами, составляющими которой являются такие элементы: 1) характеристика личности потерпевшего и сведения о предмете преступного посягательства; 2) характеристика преступной группы и ее участников; 3) сведения о полноструктурном способе преступления, средствах и орудиях, используемых для его совершения; следовая картина преступления и обстановка преступления.

Сформулировано определение понятия «преступная группа» и раскрыто содержание криминалистически значимых признаков преступной группы. Разработана типология правонарушителей, совершающих кражи в составе преступной группы, и типология личности потерпевшего. Изучен способ совершения краж преступной группой. Установлена типовая следовая картина и содержание обстановки краж, совершенных преступными группами.

Систематизированы типовые следственные ситуации первоначального этапа расследования краж, совершенных преступными группами, и предложения относительно выбора направлений их решения. Выделены типовые следственные ситуации первоначального этапа расследования краж, совершенных преступными группами, в условиях очевидности: 1) на месте совершения преступления задержан хотя бы один из участников преступной группы; 2) установлены все участники преступной группы, но на месте происшествия такие лица не задержаны и их местонахождение не известно, а также типовые ситуации первоначального этапа расследования краж, совершенных преступными группами, в условиях неочевидности: 1) имеется информация о совершении преступления группой лиц, но личности преступников и их местонахождение не установлены; 2) отсутствует достоверная

информация о наличии состава уголовного преступления, предусмотренного ст. 185 УК Украины.

Исследованы подходы к построению следственных версий с учетом следственной ситуации на первоначальном этапе расследования. Акцентируется внимание на особенностях планирования расследования краж, совершенных преступной группой, что позволит следователю сосредоточиться на наиболее важных признаках, характерных для конкретного события, своевременно определить необходимый алгоритм действий для достижения цели расследования, выделить важные элементы и оптимально распределить время между главными и второстепенными компонентами деятельности. Разработаны организационно-тактические основы розыска похищенного имущества.

Предложены рекомендации по выбору тактических приемов допроса потерпевших, свидетелей и подозреваемых при расследовании краж, совершенных преступными группами. Усовершенствованы теоретические и практические рекомендации касательно тактических особенностей осмотра места происшествия при расследовании краж, совершенных преступными группами.

Освещены теоретические и практические рекомендации по использованию специальных знаний при расследовании краж, совершенных преступными группами, в частности, проведение экспертиз, привлечения специалистов для оказания помощи при проведении следственных (розыскных) действий и предоставления консультаций.

Ключевые слова: кража, совершенная преступной группой, способ совершения, личность преступника, личность потерпевшего, следовая картина, следственная ситуация, осмотр места происшествия, допрос, специальные знания.

SUMMARY

Visotenko Yu. Investigation of thefts committed by criminal groups. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of legal sciences on a specialty 12.00.09 – criminal process and criminology; forensic examination; operational and investigative activities. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of topical issues of investigation of thefts committed by criminal groups. Theoretical preconditions for the formation of forensic characteristics of thefts committed by criminal groups and its place in the system of forensic methods of crime investigation are highlighted. The peculiarities of the initial stage of the investigation of thefts committed by criminal groups have been clarified and the organizational and tactical principles of searching for stolen property have been developed. Recommendations for the selection of tactics of inspection, interrogation of victims, witnesses and suspects, as well as the use of special knowledge in the investigation of thefts committed by criminal groups are offered.

Key words: theft committed by criminal group, method of commission, identity of the offender, identity of the victim, trace picture, investigative situation, inspection of the scene, interrogation, special knowledge.